

Problémy subsaharské Afriky

Mesfin Gedlu: Subsaharská Afrika. Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998, 119 stran, ISBN 80-85864-42-8.

Ústav mezinárodních vztahů vydal v tomto roce velmi užitečnou a potřebnou publikaci o problému demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů afrických zemí na jih od Sahary. Jejím autorem je český občan etiopského původu Mesfin Gedlu, který je pracovníkem výše zmíněného ústavu a zabývá se především společenskopolitickými problémy zemí subsaharské Afriky a širšími otázkami vztahů Sever–Jih.

Studie Subsaharská Afrika soustřeďuje pozornost především na vytváření a vývoj politických systémů v subsaharských zemích a na snahu o jejich demokratizaci. Její autor ukazuje na obtížnost a složitost těchto procesů za situace, kdy se tradiční společnost rozpadla a v rámci politické transformace se hledají vhodné formy společenského uspořádání africké společnosti, potažmo i afrických států. Přitom si klade otázku, zda je v subsaharské Africe třeba demokracie, a uvádí argumenty pro i proti.

Dosavadní africké zkušenosti s pluralitní parlamentní demokracií jsou velmi skromné, její prosazování nesmírně obtížné, často končící násilnými převraty. Po dekolonizaci dříve či později ustoupily zárodečné formy „řízené demokracie“ režimům, nastoleným pomocí vojenských převratů. A těch bylo v tomto subregionu několik desítek. Po nich zpravidla následovala vláda jedné strany nebo vojenská vláda, popřípadě jejich kombinace. Politický pluralismus si zachovala jen hrstka menších zemí, jako je Botswana, Gambie či ostrov Mauritius, a s výjimkou několikaletého období také Senegal. V řadě subsaharských zemí proběhly i svobodné volby. Civilní vlády, vzešlé z těchto voleb, však byly v některých případech násilně svrženy. Typickým případem je Sierra Leone. Politický systém více stran, založený na etnicko-regionálním nebo náboženském principu, jenž byl zaveden v takových mnohonárodních státech, jako je např. Nigérie, byl rovněž po určitém čase odstraněn vojenským převratem.

Zastánci systému jedné politické strany často argumentují tím, že systém více stran neodpovídá africkým tradicím, neboť se zpravidla formuje na základě kmenových svazků, což znovu vyvolává mezietnické rozpory v rovině politických stran, a dochází i ke krvavým konfrontacím mezi nimi. Varují, že takto vytvořený pluralitní systém nakonec vyústí v zostření mezikmenového napětí a nepřátelství a může vést i k rozpadu státu. Mesfin Gedlu s touto argumentací polemizuje a uvádí, že hlavní problém nespočívá v etnických rozdílech, v nichž „není nic inherentně konfliktního“, ale „ve špatném a nekompetentním vedení“. Podle jeho názoru etnické rozdíly vedou ke konfliktu v tom případě, „jen když jsou politizovány, a zpravidla jsou to elity, které jich ve své bezohledné a cynické touze po moci takto zneužívají“.¹

Mesfin Gedlu se staví i proti dalšímu argumentu odpůrců pluralitního systému v subsaharské Africe, který je založen na spojování otázky demokratizace s hospodářským rozvojem. Kritika západních přístupů k otázkám lidských práv poukazuje na to, že jsou selektivně vybírána a že je kladen důraz především na některé jejich aspekty, zatímco jsou nechávány stranou ekonomické, sociální a kulturní aspekty. Ty se podle názoru kritiků takových přístupů mnohem bezprostředněji vztahují k potřebám rozvojových zemí a zahrnují právo na potraviny, na přístřeší a na zdravotnickou péči, jakož i na odstranění nevzdělanosti a chudoby. Představitelé některých subsaharských zemí zastávají názor, že rozvoji politických a občanských práv musí předcházet ekonomický rozvoj a odstranění hladu.

I když jsou známy případy, kdy silně autoritativní režimy docílily rychlého hospodářského rozvoje, a dokonce zlepšení životní úrovně obyvatelstva, je podle mého názoru nakonec

nutné určitým způsobem synchronizovat dvoji transformaci v podmínkách rozvojových zemí. V politické oblasti je transformace v podstatě přechodem od systému jedné strany či politické síly (např. armády) k demokratickému pluralismu. V ekonomické oblasti jde pak o přechod od centralistického a dirigistického řízení ekonomiky k tržně orientované ekonomice, zaměřené na podporu rozvoje soukromého sektoru. Oba zmíněné procesy jsou vzájemně provázané, a to jak z hlediska překonávání celkové nerozvinutosti a chudoby, tak i z hlediska změn společenských struktur, zvláště pokud se týká možnosti vytváření tzv. středních vrstev.

Autor knihy v této souvislosti právem hovoří o chybných názorech na úlohu státu v rozvoji, která by v podmínkách zvláště subsaharských rozvojových zemí neměla slábnout. Nejde ovšem o velikost státu, danou např. počtem ministerstev, ale o jeho výkonnost. Stát a trh by neměly být chápány jako rozporný a vzájemně se vylučující vztah, ale jako vztah komplementární. Vždyť ve většině subsaharských zemí není tržní mechanismus příliš rozvinutý a sám trh není zcela integrovaný. Domnívám se, že je nutné vytvořit efektivní vazby mezi základními sektory ekonomiky a docílit adekvátní „ekonomické plurality“ v rámci tzv. smíšené ekonomiky.

Demokracii nelze vybudovat na poušti chudoby, jak řekl na jedné mezinárodní konferenci bývalý generální tajemník OSN Perez de Cuellar. Tato slova platí především pro subsaharskou Afriku, kde politické a ekonomické cíle tvoří spojité nádoby. Politická pluralita přispívá k ekonomickému růstu a ten ovlivňuje snahy širokých vrstev participovat na veřejném životě. Na jednom ze summitů Organizace africké jednoty její generální tajemník Salim Ahmed Salim jakoby dodal, že „stejně jako revoluce, které se nemohou exportovat, musí demokracie vyrůstat z domácích kořenů“.

Mesfin Gedlu se ve své knize dále zabývá úlohou vnějších faktorů a rolí mezinárodních finančních institucí, jakož i vnitřními faktory v demokratizačním procesu subsaharských zemí. První část o problémech demokracie v zemích subsaharské Afriky, jež je jádrem celé studie, uzavírá kapitola Plán demokratizace pro subsaharskou Afriku ke konci tisíciletí.

Druhá část publikace je pak věnována problému nacionalismu a jeho oživení v Africe. Autor vychází ze stručného výkladu historické podstaty etnicity (souhrnu znaků charakterizujících dané etnikum) v Africe, dále se zabývá oživením etnického nacionalismu po skončení studené války a jeho vztahem k problému demokracie. Srovnává evropský a africký nacionalismus a říká: „*Zatímco v Evropě nacionalismus představoval organizaci národa v jednom státě, africký nacionalismus měl vyřešit problém rozvoje ještě neexistujícího národa v již existujícím státě. Stát předcházel vzniku národa.*“² Hlavním cílem a zájmem evropského nacionalismu bylo ustavení jedné národní skupiny, jež zapomínala na demokratická práva druhých skupin. V afrických podmínkách i bez existence národa rozšiřuje etnický nacionalismus – jak uvádí autor – svou působnost na etnické skupiny z čistě kulturně-sociální sféry do ekonomické a politické sféry. Může tak rovněž vést k dominanci daného etnika a stát se brzdou demokratizace africké společnosti.

Ke druhé části studie patří i kapitola, věnovaná úvaze, zda se postkolonialismus rovná postkomunismu. Autor zde hledá určité paralely postkolonialismu a postkomunismu na základě jak historického srovnání především s Evropou, tak současně probíhající demokratické transformace bývalých komunistických zemí.

Třetí část knihy se dotýká některých problémů studia mezinárodních vztahů subsaharské Afriky, zahrnujících především konflikty v subsaharských zemích a jejich mezinárodní aspekty, otázky ideologie a národních zájmů, jakož i politické determinanty vnitřní a zahraniční politiky těchto států. V této části Mesfin Gedlu klasifikuje a charakterizuje konflikty uvnitř jednotlivých zemí, konflikty mezi africkými státy, konflikty mezi zájmy světových velmocí v Africe, jakož i konflikty mezi africkými státy a velmocemi. Kromě toho se zabývá i negativní a pozitivní úlohou ideologie v mezinárodní politice a v mezinárodních vztazích zemí subsaharské Afriky.

Studie Mesfina Gedlu je založena na studiu širokého okruhu zahraniční literatury. Někdy se zdá, že až příliš zahrnuje myšlenkový postup a stanoviska autora. Pokud byla určena širšímu okruhu čtenářů, prospěl by jí slovníček často používaných výrazů, jako je např. *etnicita*. Oceňuji i její přílohy zahrnující základní politická data o jednotlivých subsaharských zemích, délku setrvání jejich nejvyšších představitelů ve svých funkcích a vybrané sociálně-ekonomické ukazatele těchto zemí. Je velmi dobře, že se tato studie objevila na knižním trhu v době, kdy probíhá demokratizace postkoloniálních a postkomunistických společností, a proto by měla být doprovázena širší a hlubší diskuzí v odborných časopisech a ve sdělovacích prostředcích.

Jan Vraný

¹ Gedlu, M.: *Subsaharská Afrika. Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů. Ústav mezinárodních vztahů*, Praha 1998, s. 12.

² Tamtéž, s. 36.